

MNÍCH CHRABR O PÍSMENÁCH¹

Traktát Skazanie o písmenách mnícha Chrabra vznikol koncom 9. storočia ako **apológia slovenského hlaholského písma a literatúry**, podložená sľachetným a hrdým národným povedomím. Je veľmi dôležitý pre štúdium slovenského písma.²

Už paleografia dokázala, že prvé písmo zostavené Konštantínom Filozofom bola hlaholika. ... "Stopy hlaholského originálu traktátu Chrabrovho sú najmä v čísliciach, ktoré sú tu udávané podľa usporiadania písmen v hlaholike, a nie tak ako sa označujú číslice v cyrilike; napr. číslovka 14 je vyjadrená písmenami "gi" (a nie cyrilsky "di"), číslo 3 písmenom "v" (a nie "g"), číslo 6 písmenom "e" (a nie "ž"). Z toho možno usúdiť, že terajšie cyrilské texty Chrabrovho traktátu sú asi prepisy originálu hlaholského."³

Preto tento traktát na obhajobu slovenských písmen treba vnímať z pohľadu hlaholiky.

V nadpise sa uvádza ako autor textu „mních Chabr“, čo je iba anonymná prezývka mnícha, ktorý bol taký chrabrý, že mal odvahu obhajovať hlaholiku proti druhému slovanskému písmu - cyrilike, ktoré bolo v roku 893 urobené na rozkaz bulharského kniežata Simeona.

Autorom tohto anonymného spisu je pravdepodobne slovenský učeník, známy pod svojim reholným menom **sv. Naum**, ktorý bol priamym účastníkom cyrilo-metodskej misie u Slovákov. Bol učiteľom v hlaholskej akadémii, ktorú v Ochride založil sv. Kliment Slovenský, krátko po príchode do starého Bulharska.

Preklad je urobený podľa chilendarského rukopisu zo 16. storočia, ale obsahovo je veľmi starobyľý. Text je prevzatý z publikácie Jána Stanislava (Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch, MS Martin 1950, s.117) s prihliadnutím na úpravu do dnešnej slovenčiny podľa vydania Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov, LIC 1999, s. 212

Nie je isté, že sa pôvodný Chrabrov text, napísaný v hlaholike, zachoval bezo zmeny, pretože všetky doteraz známe odpisy boli urobené až niekoľko storočí po čase vzniku originálu. Navyše prepisy sú v cyrilike a s viacerými odchýlkami. Rôzne redakcie upravovali text podľa svojich zvyklostí a okolností. Napríklad text so súčasnou českou redakciou, uverejnený na internete, vynecháva vetu: „Preto nie sú slovenské písmená od Boha“. Nie je však jasné, či ide o ich aktuálnu úpravu, alebo bola veta vynechaná už v texte, z ktorého robili preklad.

Ruský slavista V. Pogorielov sa pri určovaní národnosti cyrilo-metodských učeníkov (Gorazda) odvoláva na prof. Vatroslava Jagiča, ktorý sa vyjadril, že „na starej Morave sa v 9. storočí muselo hovoriť dialektom, ktorý bol v hlavných rysoch identický s dnešnou slovenčinou (na Morave a v Hornom Uhorsku)“.⁴ V. Pogorielov napokon konštatoval, že v prípade cyrilo-metodskej misie išlo o **jazyk slovenský a Zem slovenskú**.

Podobne i v Naumovom spise "O písmenách" sa hneď v nadpise prejavuje slovenská lexika. Dnešný macedónsky autor poznamenáva, že v ich jazyku by muselo byť zapísané "Za bukvite" (macedónsky: За буквите), no namiesto toho je v pôvodnom "staroslovenskom jazyku: O pismenech" (maced. autor to zapísal v cyrilike nasledovne: "старословенски јазик: О писменехъ"). To značí, že autor spisu "O písmenech" **nepoužil južnoslovanský dialekt, ale slovenský**. Z toho nepriamo vyplýva, že **Naum bol Sloven- Slováč**.

SPIS NA OBRANU SLOVENSKEHO⁵ PÍSM⁶

Rozprávanie o tom, ako Konštantín Filozof zostavil Slovenom písmená pre ich jazyk

Prv Sloveni (Slováci), súc ešte pohanmi, nemali písmen, ale črtami a zárezmi črtali a hádali (lúštili). Pokrstiac sa, rímskymi a gréckymi písmenami snažili sa písať slovenskú reč bez ustrojenia.⁷ No ako

¹ „Mních Chrabrý“ je len označenie mnícha, ktorý bol natoľko chrabrý, že mal odvahu obhraňovať hlaholiku v čase, keď bulharský cár Simeon dal urobiť novú abecedu, neskôr nazvanú cyrilika. Za týmto menom sa skrýva Naum, jeden z priamych učeníkov sv. Cyrila a Metoda.

² Stanislav Ján: Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách, MS Martin 1950, s. 217

³ Vajs J.: Rukověť hlaholské paleografie, Praha 1932, s. 9

⁴ Jagič Vatroslav: Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache. Berlín, 1913, s. 19

⁵ Termín "slovienský" prepisujeme na "slovenský" pretože pôvodný zápis vo fonetickej podobe bol "slovänský"

⁶ Ide o obhajobu hlaholského písma. "Stopy hlaholského originálu traktátu Chrabrovho sú najmä v čísliciach, ktoré sú tu udávané podľa usporiadania písmen v hlaholike a nie tak, ako sa označujú číslice v cyrilike; napr. číslovka 14 je vyjadrená písmenami "gi" (a nie cyrilsky "di"), číslo 3 písmenom "v" (a nie "g"), číslo 6 písmenom "e" (a nie "ž"). Z toho možno usúdiť, že terajšie cyrilské texty Chrabrovho traktátu sú asi prepisy originálu hlaholského." In Vajs J.: Rukověť hlaholské paleografie, Praha 1932, s. 9

možno dobre napísať gréckymi písmenami *bohъ* (Boh) alebo *životъ, dzälo* (veľmi), alebo *crьkovъ* (chrám), *človekъ, širota* (šírka), *ščedroty* (štedrosť), *ädb* (jedlo), *o,ndu* (kde), *junostъ* (mladosť), alebo *ęzykъ* (národ) a iné slová týmto podobné? A tak tomu bolo po mnoho liet.

Potom však Boh ľúbiaci človeka, ktorý všetko spravuje, nenechajúc ľudský rod slovanský⁸ bez poznania, ale všetko k poznaniu a spáse privodiac, zmiloval sa nad národom slovenským a poslal mu svätého **Konštantína Filozofa**, zvaného Cyrilom, muža spravodlivého a pravého, a ten im zostavil 38 písmen, jedny na spôsob gréckych písmen, druhé podľa slovenskej reči.⁹

Počnúc od prvého gréckeho – oni teda *alfou* a on *az*. Písmenom *a* sa začínalo oboje písmo. A tak ako Gréci napodobili židovské písmená, tak i on grécke. Lebo Židia ako prvé písmeno majú *alef*, čo značí učenie; ten komu privedú dieťa, aby ho učil, povie mu: „uč sa“, to jest *alef*. A to napodobili Gréci a povedali: *alfa*. Tak sa prispôbil židovský výklad slova gréckemu jazyku, že sa povie dieťaťu namiesto „uč sa“ – „*hl'adaj*“, lebo *alfa* znamená v gréckom jazyku *hl'adaj*. Pripodobniac sa tomu, svätý Cyril urobil prvé písmeno *azъ* (*ja*). Avšak pretože *azъ* je prvým písmenom, a od Boha darovaným národu slovenskému na otvorenie úst, pre porozumenie učiacim sa literám, vyslovuje sa veľkým otvorením úst. Ale oné písmená vyslovujú sa malým otvorením úst.

Toto sú písmená slovenské a takto ich treba písať a vyslovovať: *a, b, v* až po *ä*. A z týchto je 24 podobných gréckym písmenám¹⁰. Sú to tieto: *a-v-g-d-e-z-i-k-l-m-n-o-p-r-s-t-u-y-f-ch-o(ot)* a 14 je **podľa jazyka** slovenského¹¹ *b-ž-dz-j-š-c-č-ъ(tvrдый znak)-ь(mяккый znak)-o(on)-jo-ę(en)-ju-ä*.

Niektorí však hovoria: **Načo 38 písmen zostavil?** Ved' sa môže i menším počtom písať, ako Gréci píšu 24 písmenami? Tí však nevedia presne, koľkými píšu Gréci. Majú oni 24 písmen, ale tie im nestačia. Preto si k nim pridali jedenásť dvojhlasok a tri číselné znaky pre 6, 90 a 900, a tak sa nazbieralo 38 písmen. Preto podobne, tým istým spôsobom to svätý Cyril urobil, keď zostavil 38 písmen.

Iní zase hovoria: **Načo sú slovenské písmená?** Ani Boh ich nestvoril, ani anjeli, ani nie sú od začiatku ako židovské, grécke a rímske písmená. Tie sú od počiatku a sú Bohom prijaté. A ďalší sa zase domnievajú, že Boh sám stvoril (všetky) písmená – a nevedia čo hovoria, nešťastlivci. Ba (dokonca), že Boh prikázal, aby iba v troch jazykoch boli napísané knihy (Písmo), tak ako je to v evanjeliu: „*I bola tabuľka (Pilátom) napísaná židovsky a rímsky a grécky*.“¹² (Jn19,20) Po slovensky však tu niet. **Preto nie sú slovenské písmená od Boha**¹³.

Čo im na to povedať, alebo čo odpovieme takýmto nerozumným? Nuž, na to možno odpovedať, že zo svätých kníh vieme, že všetko rad-radom je od Boha a od nikoho iného. Lebo Boh nestvoril najprv jazyk židovský, ani rímsky, ani grécky, ale jazyk sýrsky, ktorým hovoril Adam. A (hovorilo sa ním ešte) od Adama do potopy a od potopy až do tedy kým Boh nerozdelil jazyky pri stavaní (babylonskej) veže,

⁷ Tieto chrabrove slová potvrdzujú písomné pamiatky Frízinské z predcyrilometodových čias, ktoré sú zapísané latinským písmom, tak isto aj archeologické nálezy latinského písma na zlatých plakétach v Bojneji

⁸ Takýto slovný zvrst použiva aj Štúr Ludovít v 19. stor. vo svojej Predmluve: „*pre rozvítie duchovného života rodu nášho slovenského*“ - Štúr Ludovít: *Náuka reči slovenskej*, Veda vyd. SAV, Bratislava 2006 (prvá veta jeho Predmluvy)

⁹ Niektorí autori odvodzujú z tohto textu potvrdenie grafickej podobnosti staroslovenskej a gréckej abecedy a robia ďalekosiahle uzávery o cyrilike ako o prvotnej abecede Slovanov. Vzhľadom na to, že sú tu postavené na jednu rovinu grécke písmená a v tom čase ešte neexistujúce slovenské písmená, nemohol mať autor textu na mysli ich grafickú, ale iba fonetickú - zvukovú podobu. Vidieť to i z nasledujúceho textu, kde autor hovorí o napodobení gréckych písmen od židovských, ktoré sa ale graficky vôbec nepodobajú. Ide iba o podobnosť v spôsobe (systéme), či princípe tvorby abecedy.

¹⁰ Hlaholika, o ktorej je v texte reč, nemala 24 písmen rovnakého tvaru ako gréčtina a aj z kontextu celého odstavca je zrejmé, že autor má na mysli fonetickú (zvukovú) podobu, nie grafickú (tvar).

¹¹ Z kontextu: „podľa jazyka slovenského“ je zrejmé, že autor má na mysli fonetickú (zvukovú) podobu, nie grafickú (tvar).

¹² *Ev. podľa Jána 19,19-21* ¹⁹ „Pilát vyhotovil aj nápis a pripevnil ho na kríž. Bolo tam napísané: „Ježiš Nazaretský, židovský kráľ.“ ²⁰ Tento nápis čítalo mnoho Židov, lebo miesto, kde Ježiša ukrižovali, bolo blízko mesta; a bol napísaný po **hebrejsky, latinsky a grécky**. ²¹ Židovskí veľkňazi povedali Pilátovi: „Nepíš: Židovský kráľ, ale: On povedal: „Som židovský kráľ.“ Pilát odpovedal: „Čo som napísal, to som napísal.“

¹³ Táto veta poukazuje na to, že Chrabr obhajoval pravdivosť textu zo životopisu Metoda, kde sa píše, že Boh zjavil slovenské písmená: „*A tu Boh zjavil Filozofovi slovenské písmo a ten hneď ustrojac písmená a reč zostaviac, vydal sa na moravskú cestu. Pojal so sebou aj Metoda, a ten opäť, pokorme sa podrobujúc, slúžil Filozofovi a vyučoval s nim.*“ – ako je to zaznamenané priamymi spolupracovníkmi sv. Konštantína Cyrila v 9. storočí.

Myšlienka, že *Boh zjavil Slovenom písmená* je zachytená vo viacerých súdobých správach. Hovorí o unikátnom kresťanskom charaktere Hlaholiky, ktorá v majstrovskej skratke podáva hlavné idey Nového Zákona. Zobrazujúc základnú formu slova, je pravou **ikonou SLOVA** - obrazom KRISTA, ktorý je Počiatok i Koniec. Preto alfou a omegou tejto abecedy je **Kríž** a Trojica. Jej srdcom je Slovo, ktoré sa stalo telom skrze **Bohorodičku**. Vtelením Slova sa naplnil hlavný odkaz Evanjelia, že Boh daroval ľudstvu pravý Pokoj - Šalom - dokonanú spásu zavŕšenú v tajomstve **Najsvätejšej Trojice**.

ako je napísané (Gn11,1-9)¹⁴: Keď boli pomätené jazyky pomotali sa i mravy i obyčaje, poriadky i zákony a rozdelené boli aj náuky medzi národy: Egyptanom pripadlo zememeračstvo, Peržanom, Chaldejom a Asýrčanom hviezdočítanie (astrológia), kúzelníctvo, lekárstvo, čarovanie a všemožné ľudské poznanie. Židom zase sväté knihy, v ktorých je napísané, ako Boh stvoril nebo a zem a všetko, čo je na nich, i človeka a všetko po poriadku, ako je napísané. Helénom (Grékom) zas pripadla gramatika, rétorika a filozofia.

Pred tým však Gréci nemali písmená pre svoj jazyk, ale fenickými písmenami písali svoju reč. Tak tomu bolo mnohé letá, až nakoniec prišiel **Palamides**¹⁵ začnúc od *alfy* (Α) a *bety* (β) vynašiel Grékom iba 16 písmen. **Kadmos Milétsky** im pridal tri písmená (ϑ, φ, χ). A tak po mnoho liet písali 19 písmenami. Potom **Simonides** pridal dve písmená (η, ω) a **Epicharmos** Vykladač vynašiel tri písmená (ζ, ξ, ψ). I nazbieralo sa ich 24. Po mnohých rokoch **Dionysios** Gramatik vynašiel šesť dvojhlások, potom niekto druhý päť a iný tri číslice. A tak **mnohí za mnoho rokov vynašili s námahou 38 písmen**.

Neskôr, keď pominulo mnoho rokov, z rozkazu Božieho zišlo sa 70 mužov¹⁶, ktorí preložili Písmo (Starý Zákon) z jazyka židovského do jazyka gréckeho. Ale slovenské knihy, jediný svätý Konštantín zvaný Cyril i písmená pre ne vytvoril i knihy preložil v málo rokoch, kdežto oni mnohí a za mnoho rokov. Siedmi ich písmo upravovalo a sedemdesiat prekladalo. Preto **slovenské písmená svätejšie sú a ctihodnejšie**, lebo **svätý muž ich vytvoril**, kdežto grécke písmená Heléni - pohania.

Akže niekto povie, že ich nezostavil dobre, pretože ich ešte opravujú, odpovieme im: grécke takisto mnohokrát upravovali **Akvilas** a **Symmachos**¹⁷ a potom mnohí iní. **Lebo je ľahšie neskôr upravovať, ako na prvýkrát (hneď) vytvoriť**.

Ak sa opýtaš vzdelancov gréckych: Kto vám písmená vytvoril alebo kto knihy preložil a v ktorom čase? – tu málokto z nich to bude vedieť.

Ak sa opýtaš vzdelancov slovenských: Kto vám písmená vytvoril alebo kto knihy preložil a v ktorom čase? – tu všetci to budú vedieť a odpovedia hovoriac: Svätý **Konštantín Filozof** zvaný **Cyryl**, ten nám i písmená vytvoril i knihy preložil, a **Metod** brat jeho. Lebo sú ešte nažive tí, ktorí ich videli.

Ak sa opýtaš, v ktorom čase, i to vedia a povedia, že v čase **Michala** cisára gréckeho a **Borisa** kniežata bulharského a **Rastica** kniežata moravského a **Kocel'a** kniežata Blatnohradu, v roku od stvorenia sveta 6383 (roku **863** po Kristovi).

Sú aj iné odpovede, ktoré inde povieme, ale teraz niet na to času. **Taký um, bratia Boh daroval Slovenom**, Jemu nech je sláva i česť i moc a klaňanie, teraz i vždycky i na večné veky.

Amen.

¹⁴ Zmätenie reči a rozídenie ľudstva - „Vtedy bol na celej zemi jeden jazyk a rovnaké slová.“ ² Keď sa pohli z východu, našli v krajine Senaár roviny a osadili sa na nej. ³ Tu si povedali jeden druhému: „Poďme, narobme tehál a vypálme ich v ohni!“ Tehly im slúžili namiesto kameňa a asphalt namiesto malty. ⁴ Potom povedali: „Poďme, postavme si mesto a vežu, ktorej vrchol bude siahať do neba, spravme si tak pomník, aby sme sa neroztratilí po celej zemi!“ ⁵ Tu zostúpil Pán, aby videl mesto a vežu, ktoré stavali ľudia ⁶ a povedal: „Hľa, sú jedným národom, všetci majú jeden jazyk; toto je začiatok ich činov a veru neodstúpia od ničoho z toho, čo si zaumienili urobiť.“ ⁷ Poďme, zostúpme a pomôžeme tam ich jazyk, aby nik nerozumel reči druhého!“ ⁸ A takto ich Pán odtiaľ rozohnal po celej zemi a mesto prestali stavať. ⁹ Preto ho nazvali Babelom, lebo tam Pán zmiatol reč celej zeme a Pán ich odtiaľ rozohnal po celej zemi.“ Gn11,1-9

¹⁵ Palamides pochádzal z gréckeho mesta Nafplio a bol známy vynálezca, lekár, astronóm, básnik, matematik a filozof. Objavil písmená abecedy, čísla a meranie hmotnosti. Žil v čase okolo r. 1200 pred Kristom.

¹⁶ V tomto prelade podľa Chilendarského rukopisu je uvedených "deväť mužov" - to však nezodpovedá známemu fakt, že Starý Zákon preložilo asi 70 mužov.

Septuaginta (z lat. „sedemdesiat“) je preklad Starého zákona z hebrejčiny do gréčtiny. Vznikol medzi 3. a 2. stor. pred Kristom v prostredí helénskej židovskej diaspóry. Podľa legendy vznikol v Alexandrii, kde ho napísalo 72 židovských učencov za 72 dní, preto sa nazýva Septuaginta. In: Sväté písmo, SÚSCM Rím 1995, s. 21

¹⁷ Aquilas a Symmachos neskôr upravovali preklad Starého Zákona - Septuagintu In: Sväté písmo, SÚSCM Rím 1995, s. 21